

एवमक्षरेजगदारोप्यअपवदति एतैरिति पार्थिवैः शरीरैः लवणोदकम्यायेन शरीरिणः जलगत्वेति सृष्टिबिपरीतक्रमेण संहार उक्तः तेजसः पवनं ततो तरिक्षं गत्वेति योज्यं अंतरिक्षं भूताकाशं खात् ल्यब्लोपेपंचमी माया शबलं स्वशब्दोदितमतीत्ययेमाविनः भावोऽक्षरंतदेषामात्मत्वेनास्ति ते निर्विशेषं प्रत्यगालानं प्राप्तास्तेन निवर्तितिन संसरंति किंतु ते परमोक्षं प्राप्तुवंति येमाविनस्ते परमाप्तुवंतीति पाठे तु येन माविनस्तेखात् स्वंप्राप्य निवर्तंति येतुमाविनस्तेखादपि परं यत्तदाप्तुवंतीति योजना ॥ २ ॥ एवं ज्ञातस्यापि परस्य योगैकगम्यत्वं वक्तुं लक्षणमाह मोष्णमिति नशीतं नष्टदुइति नाभ्युन्नकषायं नमधुरमिति च संबंधः स्वभावः प्रमातृत्वादि स्तद्वर्जं ॥ ३ ॥ कस्तर्हि रसादीनां वेदितेत्यत आह स्पर्शमिति तनुः त्वर्गिद्रियं त्वगादिभिस्तत्परं बलुन च गृह्णंति यत्पततः अनभ्यात्मविदः आत्मानमधिकृत्य प्रवृत्तयोगः अध्यात्मं तदनभिज्ञाः ॥ ४ ॥ योगमेवाह निवर्तयित्वेति गुरुकृत्युक्त्येति शेषः न हि पुरुषकारेण शब्दात् श्रोत्रं निवर्तयितुं शक्यं यद्योक्तं वातिकिंशो तोदांत उपरतस्ति तिक्षुः समाहितो भूत्वात्मन्येवात्मानं पश्येदिति श्रुतेर्व्याख्याने स्वातंत्र्ये येषु कर्तुः स्यात्कर्

एतैः शरीरैर्जलमेव गत्वा जलाच्चेतजः पवनो तरिक्षं ॥ स्वाद्वनिवर्तितिनभाविनस्तेमोक्षं च ते वै परमाप्तुवंति ॥ २ ॥ नोष्णं नशीतं नष्टदुनापि तीक्ष्णं नाभ्युन्नकषायं नमधुरं न तिकं ॥ न शब्दवन्नापि च गंधवत्तन्मरूपवत्तत्परमस्वभावं ॥ ३ ॥ स्पर्शं तनुर्वैदरसं च जिह्वाघ्राणं च गंधान् श्रवणौ च शब्दान् ॥ रूपाणि च क्षुर्न च तत्परं यद्गृह्णंत्यनध्यात्मविदो मनुष्याः ॥ ४ ॥ निवर्तयित्वा रसनारसेभ्यो घ्राणं च गंधाच्छ्रवणौ च शब्दान् ॥ स्पर्शां त्वचं रूपगुणान् च क्षुस्ततः परं पश्यति स्वं स्वभावं ॥ ५ ॥ यतो गृहीत्वा हि करोति यच्च यस्मिंश्च तामारभते प्रवृत्तिं ॥ यस्मिंश्च यद्येन च यश्च कर्ता यत्कारणं ते समुदायमाहुः ॥ ६ ॥

णाकरणं प्रति ताव्येवतु निषिद्धानि कर्माणि हशमादिभिः अस्यातंत्र्यं तु येषु स्यात्कर्तुः कर्मसु सर्वदा समाहितोक्त्या येदानीं तन्निरोधो विधीयते पिष्टीकृत्येन्द्रियममंबुद्धावारोप्यनिश्चलं विषयांस्तस्मृतीस्सत्त्वा तिष्ठेच्चिदनुरोधतः एषोभ्युपायः सर्वत्र वेदांतेषु प्रतिष्ठितः तत्त्वमस्यादिवाक्योत्थज्ञानोत्पत्त्यर्थमादरादिति ततो निवर्तकाल्यमातुः परंतदुपाधिभूतबुद्ध्यदेः परं स्वंप्रत्यगभिन्नं स्वभावं स्वरूपसत्तां पश्यति ॥ ५ ॥ कोसौ स्वभाव इत्यत आह यत इति तेमुनयः समुदायं कर्त्रादिसंघातं यत्कारणं यद्देतुं कं आहुस्तं स्वभावं पश्यतीति पूर्वणाव्ययः समुदायमाह यः कर्ता प्रमाता येन ज्ञानकर्मकरणेन यत्प्राप्यमुद्दिश्य यस्मिन्देशे काले च यस्मिन्सुरवेदुः खेवानिभित्तभूते तांतदनुकूलं प्रवृत्तिं यत्तलं आरभते यच्चारभ्यतत्कर्म दर्शनगमनादिकं करोति किं कृत्वा करोति यतः रागद्वेषादितः अदृष्टात् ईश्वरेच्छातो वा गृहीत्वा अवलंब्येत्येति योजना ततश्च कर्ता कर्म करणं देशकालौ सुखदुःखे प्रवृत्त्यारंभाख्यो यलो गत्यादिकं रागादृष्टे श्वरादिकं च समुदायस्तस्य यत्तद्देतुः चिन्मात्रं तेनैव स्वभाव इत्यर्थः ॥ ६ ॥